

een sterke belangstelling voor de geestelijke ervaring, gelijk deze in de grote negentiende-eeuwse beweging rond I. da Costa en G. Groen van Prinsterer uitdrukking vond.

Onze poging om de spiritualiteit van degenen die niet met de Vereniging meegingen in kaart te brengen, wil niet te kort doen aan de verscheidenheid, die elk schema doorbreekt. Die verscheidenheid werd onder de christelijke gereformeerden reeds vóór 1892 in ruime mate aangetroffen. Zij bestond voort onder de kleine groep die in het oude spoor wilde blijven, ook ná 1892.

Het eerste type van spiritualiteit treffen we voornamelijk aan bij de oprichters van het kleine blaadje *Het Stichtsche Wekkertje*, G. Renkema Ezn. en J.H. Wessels, beiden al spoedig ouderling in de Christelijke Gereformeerde Kerk te Utrecht.¹⁰ Hun opzet met het blaadje was om tot waakzaamheid op te roepen tegen het streven van de leiders van de Doleantie. Een slagwoord, dat hier opgeld deed was altijd weer: 'Het beginsel van 1834', waaraan geen afbreuk mocht worden gedaan. Men wilde de beste kerkelijke tradities uit de afgescheiden kerk met kracht in stand houden en verdedigen. Tegenover het kerkbegrip van A. Kuiper hield men vast aan dat van 1834, waarin de visie op de Hervormde Kerk geheel verschilde.

In deze kring liet men zich leiden door hetgeen tegenstanders van de Doleantie publiceerden in verscheidene tijdschriften en weekbladen. H. Beuker, F.M. ten Hoor boden scherpzinnige analyses van Kuipers kerkelijk en theologisch streven. A. Littooy en L. Lindeboom leverden meer populaire bijdragen, echter niet minder principieel.¹¹ Het was deze traditie, waarin de orthodoxe gereformeerde theologie een rol van betekenis speelde en die tegelijk open stond voor actuele ontwikkelingen, waartegen dit eerste type van spiritualiteit voornamelijk aanleunde.

Het tweede type vertoont duidelijke trekken van de theologie en spiritualiteit die bij de kruisgemeenten werden nagestreefd. Men kan haar ook rekenen tot

10. Op vrijdag 6 juli 1888 verscheen het eerste nummer van *Het Stichtsche Wekkertje*, bedoeld als een veertiendaags blaadje, op 21 december werd het een wekelijks verschijnend periodiekje, een jaar later werd de naam veranderd in *Het Wekkertje*. Op 23 september 1892 werd het *De Wekker. Orgaan der Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland*. Het blad maakte 11 oktober 1991 de honderdste jaargang vol.

11. B. de Groot, 'Gevolgd vanaf de zijlijn. De 'Afgescheiden' pers over Kuiper tussen 1871 en 1892', in: D.Th. Kuiper e.a. (red.), *Jaarboek voor de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, jrg. 4, Kampen 1990, blz. 82-119.